

Тарас СТОЯН

*Здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка,
Тернопіль, Україна
stoian.taras123@gmail.com*

ПУБЛІЦИСТИЧНА СПАДЩИНА ВОЛОДИМИРА ВИННИЧЕНКА ЯК ДЖЕРЕЛО ВИВЧЕННЯ КУЛЬТУРНОГО КОДУ УКРАЇНСТВА

Володимир Кирилович Винниченко є важливою фігурою в інтелектуальному середовищі України, на рівні з Михайлом Грушевським і Симоном Петлюрою. Тритомник «Відродження Нації», щоденники, численні статті, маніфести, промови є важливим джерелом для дослідження процесу формування сучасної української нації. Публіцистика Винниченка відображає не лише особисту думку письменника на хід подій та долю народу, а й глибинні пласти українського культурного коду.

Сучасні науковці тлумачать термін «культурний код» як набір символів, значень, архетипів і цінностей, що визначають ідентичність певної спільноти та транслуються в її текстах, практиках, інституціях і мові. Дослідження й вивчення культурних кодів вважається одним із ключових методів розуміння менталітету і ціннісних орієнтацій як будь-якого конкретного індивіда, так і «космо-психо-логосу» будь-якої етнічної групи [6, с. 406]. У світлі нинішніх екзистенційних викликів це питання набуває надзвичайної актуальності. Використовуючи такий методологічний підхід для дослідження публіцистичної спадщини В. Винниченка, ми бачимо, як автор аналізував і водночас синтезував уявлення про українську ідентичність, національну гідність, мову і самобутність культури в добу, коли ці питання набували принципового суспільного значення. За такого підходу публіцистичні тексти постають не просто коментарем до політичних подій, а важливим джерелом, яке відображає ментальність та емоційний стан нації в момент історичних випробувань.

Надзвичайно важливим джерелом для дослідження культурного коду українства є тритомна праця «Відродження нації», написана Володимиром Винниченком під час еміграції за кордон після поразки УНР. Ще у передмові автор чітко визначає мету – показати «повну, правдиву картину боротьби українства за визволення своєї нації» [1, с. 9]. Він одразу окреслює трагічний контекст: «Майбутність України закутано в диму кривавої ненависти, неситого зазіхання ворогів, безсилля й знесилля нашого» [1, с. 9]. Через таке драматичне становище питання мови та незалежності переходять у площину моралі й стають питанням честі у протистоянні з загарбниками. Окрім політичних питань, Винниченко зосереджує увагу на українській ментальності, традиціях

та психології. Він прагне довести, що український рух є не просто локальним явищем, а вираженням самобутньої культури, яка формувалася віками. У праці «Відродження нації» виразно простежується авторське тлумачення таких елементів культурного коду, як козацька традиція, солідарність суспільства, ставлення до землі та наслідки колоніального поневолення.

Щоденники В. Винниченка, які він вів протягом сорока років, містять важливі роздуми автора. На противагу художнім та публіцистичним творам, Володимир Кирилович не планував публікувати щоденники, тому ці записи, як зазначають дослідники, вирізняються «найбільш оголеною, безоглядною правдивістю» [7, с. 27]. У записах різних років письменник неодноразово звертається до питань самоідентифікації, мовного вибору, взаємовідносин між українською й загальноєвропейськими культурами, відчуження інтелігенції від народних традицій [5]. Ці записи дозволяють простежити формування і трансформування уявлення про сутнісні ознаки українства. Показово, що Винниченко поступово відходить від гучних політичних гасел і намагається натомість глибше відчувати й описати психологічні риси, що вирізняють українця як культурно-психологічний тип.

У публіцистиці В. Винниченка захист мови стає однією з ключових тем. Яскравим прикладом є його «Одвертий лист до М. Горького», де автор гостро захищає українську мову: слово «наречіє», яким Горький дорікнув Україні, на переконання автора, містить «цілий політично-національний світогляд» і «історію взаємовідносин двох слов'янських народів» [2]. Він апелює до авторитету Російської Наукової академії, яка визнала: «Українська мова – дійсна самостійна слов'янська мова, і український народ є дійсно самостійний слов'янський народ» [2]. В «Одвертому листі» чітко формується один із центральних кодів українства – мовна самобутність як непорушний факт, що зберігається всупереч репресивним умовам.

Питання мови та культури нерозривно пов'язані із суспільно-політичними мотивами у творчості Винниченка. У брошурі «Поворот на Україну» автор показує, що в період революції 1917–1920 років ідея соціалізму сприймалася суспільством як «загальна формула соціального, політичного, національного і всякого іншого визволення». Винниченко переконаний, що боротьба за соціальні права та національну незалежність не суперечать одна одній. Навпаки, він наголошує: «є один шлях і до соціалізму, і до національного відродження» [4, с. 6]. Ця теза є важливим компонентом культурного коду: поєднання соціальної справедливості та національної самостійності постає як єдина можлива формула прогресу для українства.

У праці «Перед новим етапом» автор закликає «підносити якнайвище оце гасло Суверенітету Народу, підкреслювати його, ніколи ні в яких обставинах

самим про нього не забувати і не давати ніяким темним і покаліченим елементам його затуманювати» [3, с. 57]. Володимир Винниченко вважає, що «наша нація є цілком доросла, цілком свідомо своїх інтересів і цілком здатна мати нічим необмежений суверенітет» [3, с. 61], а сильна національна єдність на такій базі стане потужною захисною і творчою силою нації. У цьому твердженні розкривається фундаментальний принцип української ідентичності: народовладдя як головна морально-політична цінність і передумова будь-якої державності.

Однією з ключових ідей Винниченка є принцип «чесності з собою». У його публіцистиці цей концепт розглядається як єдиний спосіб подолати «внутрішнє малоросійство» – стан, коли людина зраджує власні переконання через вигоду або зовнішній тиск. Письменник був переконаний, що саме брак внутрішньої чесності спричинив багато політичних поразок українських лідерів під час революції. У тритомнику «Відродження нації» він доводить цей принцип власним прикладом: автор не приховує своїх помилок та ілюзій. Завдяки цьому твір стає не просто історичною хронікою, а філософським осмисленням долі народу. Винниченко закликав відмовитися від сліпої ідеалізації минулого й критично оцінювати власні недоліки. На його думку, лише через визнання можна прийти до справжнього очищення та зміцнення національної свідомості.

Антитезою справжньому українству є явище «малоросійства». Подолання цього явища В. Винниченко розглядав як звільнення народної ментальності від нав'язаного рабського мислення. Боротьба з малоросійством – це повернення до природної етнографічної індивідуальності, яку, на переконання письменника, неможливо знищити жодним зовнішнім тиском.

Значний публіцистичний доробок Володимира Кириловича Винниченка є багатогранним джерелом для дослідження культурного коду українства. В працях автора відображено ключові елементи української ідентичності – захист мови, козацько-народну традицію, ідею народного суверенітету, подолання «малоросійства» та «чесність з собою». Для Винниченка культурний код українства – це код вічного відродження. Він черпає сили з самого коріння народного життя і здатний оновлюватися та вистояти навіть у найскладніших історичних умовах. Аналіз публіцистики В. Винниченка допомагає не лише глибше зрозуміти його як мислителя, а й виявити ті ключові сенси, які продовжують формувати українську ідентичність в сучасних умовах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Винниченко В. Відродження нації. Частина I. Київ – Відень : Вид-во «Дзвін», 1920. 353 с.
2. Винниченко В. Одвертий лист до М. Горького. URL: https://uk.wikisource.org/wiki/Одвертий_лист_В._Винниченка_до_М._Горького.

3. Винниченко В. Перед новим етапом : (Наші позиції). Торонто : Накладом Вид. Т-ва «Вперед», 1938. 62 с.
4. Винниченко В. Поворот на Україну. Львів : Друк. Наук. Т-ва ім. Шевченка, 1926. 34 с.
5. Винниченко В. Щоденник. Том 1. 1911-1920 / ред. Г. Костюк. Едмонтон – Нью-Йорк : Кан. ін-ту Укр. Студій, 1980. 500 с.
6. Приступенко Т., Сергєєва А. Культурний код: поняття та тенденції сьогодення. *InterConf*. 2022. Т. 99. С. 405–410. URL: <https://doi.org/10.51582/interconf.19-20.02.2022.044>.
7. Стрельський Г. Щоденники В. К. Винниченка як джерело дослідження. *Історія в рідній школі*. 2017. № 7-8. С. 26–36.

Іван ХОМА

*Здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Університет Григорія Сковороди в Переяславі,
Переяслав, Україна
ivankhoma@ukr.net*

ЦІННОСТІ УКРАЇНСЬКОГО КОРДОЦЕНТРИЗМУ

Кордоцентризм (від лат. cor – серце) в українській традиції означає не домінування емоційності, а визнання серця як інтегрального центру духовного життя. Серце постає як осередок совісті, свободи, морального вибору та богопізнання. У цьому сенсі воно є синтезом раціонального й екзистенційного вимірів, предметом міждисциплінарних досліджень.

В українській ментальності кордоцентризм уявляється як антропологічна модель, у якій людина мислиться не як сукупність функцій, а як цілісна духовна істота. На відміну від раціоналістичних систем, де пізнання зводиться до логічного аналізу, українська традиція наполягає на внутрішньому переживанні істини.

Кордоцентризм в українському контексті постає не як архаїчний елемент минулого, а як потенційно продуктивна світоглядна модель. Його специфіка полягає у визнанні серця центром не лише емоційного, а й морального, духовного та пізнавального життя. Серце у цій традиції – це простір зустрічі людини з істиною, з Богом, із власною совістю. Воно є джерелом автентичності, здатності до самопізнання і внутрішнього вибору.

Український кордоцентризм має чітко виражений антропологічний характер. Він не зводиться до містичного переживання чи сентиментальної чуттєвості. Навпаки, йдеться про цілісне розуміння людини як істоти, у якій поєднуються розум, воля і почуття. Саме в серці відбувається інтеграція цих вимірів. Тому кордоцентризм можна розглядати як альтернативу однобічному раціоналізму, що відокремлює інтелект від моральної відповідальності.